TUDOR ŢOPA

„încercarea

scriitorului"

Desigur, putem vedea în acest jurnal cu care debutează Tudor Ţopa ***(încercarea scriitorului)*** o amînare a literaturii, cum spune L. Ulici în articolul său; dar, la fel de bine, şi o realizare a ei, deoarece cartea este exact ceea ce o arată titlul, superb: o încercare a puterilor scriitorului. Jurnal al unui roman nescris, dar şi un roman care se constituie pe măsură ce se scrie jurnalul. O proză delicat psihologică şi bogat estetică, în care miza e dublă: formarea (sufletească, intelectuală) a. unui tînăr de 18-19 ani, Teofil A., care este în acelaşi timp autorul şi personajul lui; şi experimentarea unui mod de expresie, dovedirea unei aptitudini artistice prin producerea spontană de exemple. Mai simplu spus, un tînăr face rost de un caiet în care notează vreme de doi ani aproape tot ce i se întîmplă. Materia aceasta de viaţă, care creşte treptat în volum, e tot timpul vizionată în două perspective: o dată în sine (şi de aici provin interesul psihologic, autoscopia minuţioasă, dar şi observarea lumii exterioare, familia, mediul, oraşul, cultura) şi o dată sub raportul tehnic al transformării ei prin scris în artă (exerciţii de portret, evocare, epică, descriere, teorie). Tipul de proză ca atare ne aminteşte de a lui A. Holban, M. Sebastian, Mircea Eliade: aceeaşi subiectivitate ce caută să se exprime, nimerind un ton intermediar între jurnalul personal şi creaţia obiectivă. într-un chip metaforic, întreg conţinutul cărţii (care începe *aşa: „Am făcut rost de caiet. Bucurie. căci de mult voiam să însemn lucrurile mai uşor de văzut ce-mi trec prin faţă")* se poate rezuma la fraza: Tudor Ţopa povesteşte cum încearcă Teofil A. să devină scriitor.

Calităţile acestei proze, inteligentă, ironică, dar şi plină de graţie şi savoare, se constată numaidecît. Autorul are ochiul atent, ureche fină, mîna neşovăitoare. Ne izbeşte, întîi, peste tot, o mare capacitate de analiză a senzaţiilor. O pagină remarcabilă înregistrează efectele la acest nivel ale unei pleurezii: *„După ce febra îmi scăzuse, în a doua săptâmină a bolii, citeam din cale afară de mult. Intr-una din zilele acelea (afară era cald, transparentele galbene şi pătate se umflau încet şi lăsau camera să se înfierbînte), citind (tocmai sfîrşâam un volum început în zori), aşa. pe neaşteptate, mintea începu să-mi joace feste'fnchipuie-ţi - nu pot scăpa de tonul acesta... mă adresez cuiva -ei bine, noţiunile nu-şi mai încăpeau în piele, iar un ris fără haz mi se înălţa în burtă parcă umplîndu-mi-o. Mi s-a întinat mutra, părul mi s-a zbîrlit. Eram aşezat cu dosul pe scaun, cu o pernă în spătar şi cu*

picioarele pe pat, acoperit de un cearceaf: nemaiputind răbda, m-am ridicat şi, iute, m-am lungit. Inima a început să duduie şi să mă sperie, cftă- vreme la suprafaţa minţii totul se amesteca asemeni culorilor pe acuarela unui începător". Altă pagină analizează senzaţii legate de mers (şi de privire), trei sferturi din jurnal fiind, de altfel, o peripatetizare continuă. Amintirile din copilărie sînt, mai ales, debordante de imagini, de mirosuri, de sunete *(„ţăranilor de pe banca din faţă..., straiţele atîrnate li se ciocneau într-una ca nişte coceni despuiaţi").*

Este. apoi, un dar al observaţiei materializat în notaţii de atmosferă umană, de mediu, de meteorologie. Tudor Ţopa e un iubitor al străzilor, al caselor, al parcurilor, al mijloacelor de locomoţie: lume în tramvaie, pietoni goniţi de treburi, plimbăreţi singuratici, îndrăgostiţi pe bănci sau beţivi noctambuli. Cîteodată, sub lupa perfidă a imaginaţiei, totul capătă dimensiuni stranii, se deformează, ca în' această viziune ironic-onirică: „ *Tot soiul de oameni se plimbă. Iată fata blondă şi înaltă cu ochi deschişi neaşteptat de albaştri; alături de ea, un pitic diform. Un rotofei îşi lăsase din pîntecul feţei o barbă aspră şi rară. Femeia-i mergea cu capul în sus şi avea picioare foarte galbene. Un tînăr voinic păştea încet pe o bancă din claia unei femei slabe şi absente. Una, două sau trei fete cu ochi ascunşi dar sclipiţi undeva în carne priveau la mine. Lacul făcea multe cearcăne pesimiste în vînt şi un pod hodorogit, fără balustrade, îi sugruma un gît. Copil cu păr roşu, atîrnînd clătinat ca felinarul între o femeie mică. grăsuţă, cu dinţi mari şi pe ici pe colo argint, şi un bărbier (soţul) cu haină albă şi strimtă la musteaţă neagră. Umil mînca o frunză. Parcul e foarte întins, cu arbuşti. Cerul s-a golit o dată cu seara adevărată. Lucrurile s-au aprins, pe stradă, iar eu am ajuns acasă".*

Chiar şi aici se poate remarca pregnanţa portretului fizic. *încercarea scriitorului* e plină de astfel de schiţe în creion în care Tudor Ţopa risipeşte cele mai variate însuşiri de portretist. Un personaj are aerul vag hoffmannian: *„Pe strada mea am întîlnit un bătrînel scund cu pălărie, care era un şoarece crescut mare, fără nici o urmă de păr şi obez. Mai totdeauna e secondat de o javră".* Alt portret aminteşte de roboţii lui Urmuz-Arghezi: „ *Domnul O.D. e mic şi pare făcut din'două conuri trunchiate şi lipite prin cele două cercuri mici. Pe baza mare a conului de sus, e aşezat capul mititel, tuns, lucios, cu un nas mărunt, dar ascuţit, cu ochi tîmpiţi gata să se ferească înalt de orice întrebare inteligentă... O mînă butucănoasă iese din mîneca verde a unei cămăşi cu aspect rîios; se lasă moale într-a ta, nu. semn al elasticităţii, ci al unei inactivităţi de copită".* Mai fără sarcasm,

dar în acelaşi stil arghezian şi urmuzian, e înfăţişat un bufon violonist care face gesturi mecanice: „ *Foarte mobil, urca din cînd în cînd cu capul la tavan, apoi scădea, cu ochii rotunzi ieşiţi din orbite, pînă i se afunda bărbia-n vioară; dreapta, stingă - coatele sale împungeau grăbit în ambele părţi, iar gîtul viorii intra în vid, la scoatere smulgîndu-i-se violent corzi imaginare ".* întipărind efectele, se ajunge la grotesc: *„Sora mai mică a tatii, îşi adusese fetiţa: drăguţă, aurie, cu ochi înalţi, pe care maică-sa, cu gustul ei (are aptitudini de cioclu, spune Aurel, soţul, sau de maestru de ceremonii), a sluţit-o împlătoşînd-o într-o rochie ţipător albastră cu două anexe - omoplaţi de mătase... Semăna a prapure de înmormîntare mai ales dacă ai fi agăţat-o în vîrful unei prăjini".* Se poate şi invers, ca portretul să fie graţios, cu toată ironia rece, ca în profilul estetic al acestei femei dansînd: „ *Domnişoara Pandora-blondă, cu ochi clari sub carne, nas mare în cele din urmă ascuţit, rîs tăcut cu gura închisă: - capac înalt (ca de vechi patefon) aplecat peste aerul din faţă (întunecat dedesubt ca cel din cutiile deschise ale unor naturi moarte de Pallady); cu două stele de mătase neagră brodată în loc de sini, dansează cu un cărucior de copil ridicat în două roţi, indiferent de bărbat - îi transformă pe toţi".* Comparaţiile denotă un ochi de frecventator al picturii: *„Pui de găină mai măricei, cu un început de pene, fini, ca nişte curteni din vremea Franţei lui Carol al IX-lea, păşeau rar şi-şi lungeau ritmat gîtul",* sau o ureche informată muzical, traducînd sunetul în imagini de o pregnanţă sugestivă: „ *rîsul de pildă - ieşindu-i din gît încet, ca un fitil de lampă".*

Caracterul lucid, în acelaşi timp, al acestei proze atît de vii, se vede din multele observaţii asupra scrisului însuşi, care aştern o umbră fidelă la picioarele textului. Despre propriul stil, Tudor Ţopa notează: *«Fii limpede, direct. Adevăratele imagini nu sînt deformări ale unei lupe spinoase. Cresc în natură. Aruncă deci lupa. Năpîrleşte! Şi nu mai fugi după gestul desprins. Fii tu, în veşmintele tale; dacă vei creşte le vei lăsa, desigur, să crape: rămîi despuiat; dacă te vei pipernici, nu le umple cu vînt. Nu căuta să te „înnoieşti", vei fi un păianjen care din eleganţă sau din onoare de simetrie, apelpisit, îşi leapădă picioruşele unei părţi».* Recitindu-se, ca şi cum şi-ar lua ţjeriodic tensiunea artistică, autorul face originale reflecţii despre ***încercarea scriitorului,*** care nu e acea „carte rotundă" visată cîndva şi nici romanul ***Dîhmir*** (pornit de la nume), povestea despre Păcală ori romanul amorurilor lui Fotescu, promise sieşi, ci toate acestea la un loc şi altele încă, amestecate în „nedefinitul meu text de faţă". Romanul-jurnal ca text nedefinit - iată chiar formula întrebuinţată,

şi sugerată bine nu atît de referinţa la Odobescu (a cărui „satura" în sens latin era tot un amestec), cît de această scenă imaginară: *«Umblam cu capul în soare şi-mi sunau în urechi cuvintele prin care, nu mai mult decît acum trei zile, profeţeam (şi nu fusese întîia oară) cît de nemaipomenit voi ajunge să scriu, pentru ca imediat să adaug: „Pînă atunci, scriu cum aţi văzut". Dintr-o dată mi-am imaginat un grămătic respingător, cu aer negustoresc şi cam slinos, care mă-ntreabă: „ Ce mă tot duci cu promisiuni, dumneata? " li răspund surprinzător de repede (îmboldit de furie): „Eu nu fac nici o promisiune! Eu* ***povestesc*** *o promisiune!».*

Aşadar: a povesti o promisiune: nu a amîna romanul prin jurnal, ci a-1 realiza prin el. Căci ***încercarea scriitorului*** este cu adevărat un roman foarte liber, de legi prestabilite, care îşi caută şi îşi preface structura chiar în timp ce se alcătuieşte, după cum autorul ne dă el însuşi a înţelege (de această dată cu orgoliu subtil) în metafora de la sfîrşit: *„Asta fac. Aşadar săturaţi-vă. De nu vă place, paşteţi ce vreţi şi de unde vreţi. Ego, poeta romanus, supra grammaticos sto! Şi iarăşi m-am lăsat în iarbă rezemîndu-mă de alt snop. Deodată am văzut o barză care se pregătea să părăsească solul; mdi păşea pe pâmînt cu picioareie-i roşii dar din ce în ce mai întinse;* ***îşi prefăcea mersul în zbor: asta se vede la o pasăre mare".***

încercarea scriitorului este o carte admirabilă, fină, cultivată, de o mare bogăţie stilistică.

(România literară, nr. 42, 1975)

„Punte"

In 1975, cînd Tudor Ţopa a publicat originalul său jurnal intitulat ***încercarea scriitorului,*** s-a putut vorbi de o amînare a literaturii; am obiectat, atunci, că jurnalul respectiv amînă literatura exact în măsura în care o realizează, nefiind atît unul biografic (deşi este şi aceasta), cît unul literar, operă de sine stătătoare, un roman *sui-generis,* care se constituie pe măsură ce se scrie jurnalul. ***Punte*** (Cartea Românească, 1985) reprezintă o a doua parte a ***încercării scriitorului*** *şi* face absolut evidentă intenţia autorului de a gîndi întregul ca pe un fel de Bildungsroman, remarcabil prin profunzime şi fineţe a stilului. Nu-i voi relua argumentele pro domo, furnizate din belşug, de data aceasta, şi pe care cititorul le va găsi singur, dacă va avea curiozitatea să citească una din cele mai frumoase cărţi de proză din ultima vreme. Aşadar, nu de jurnalul unui roman nescris este vorba, ci de un roman-jurnal, în tradiţia (schimbînd ce e de schimbat) lui M. Eliade.

M. Sebastian şi Anton Holban din anii '30, conjugată cu experienţele, oarecum similare, din deceniile din urmă, ale lui Radu Petrescu şi Costache Olăreanu, peste toate plutind un uşor aer „textualist", fără exagerare însă, mai degrabă printr-o potrivealã de suprafaţă decît ca o estetică deliberată.

La un loc, cele două volume cuprind însemnări din anii 1947-1953, grupate în trei secţiuni: ***Familia, Prietenii şi Gîndurile.*** Textul acestor însemnări aproape zilnice este stratificat. Redactat o dată cu evenimentele la care se referă, a fost transcris mai tîrziu, nu atît în scopul corectării autenticităţii iniţiale, cît în acela al dublării perspectivei. Autorul se ascunde sub mai multe identităţi: Teofil A. este eroul şi naratorul; copistul de la Vaslui este acela care, recitind jurnalul prin anii '50 îl pune în ordine, îl structurează; există şi o a treia mînă, a autorului care pregăteşte cartea pentru tipar (în 1974 şi respectiv în 1984). Rezultă un ingenios joc de note de subsol, de precizări şi de repetări, din care textul iese mai dens, dobîndind şi o anumită capacitate reflexivă. Dacă am pomenit de textualism, m-am gîndit îndeosebi la acest aspect al prozei. Se observă o plăcere vădită de a sabota linearitatea şi transparenţa simplelor însemnări zilnice, alegîndu-se o lucrătură complexă, pe alocuri inextricabilă, cu numeroase derogări de la cronologie - retrospective şi anticipaţii - cu o consecventă nesuprapunere a momentului scriiturii peste acela evenimenţial, cu inserturi şi citate, cu pagini de autocomentariu în care textul se pune în abis - totul, în cele din urmă, menit să accentueze materialitatea inefabilă a scriiturii, artisticitatea ei. Această continuă răsucire a textului asupra lui însuşi, scrupulul filologic al autorului-editor, întîrzierea pe atîtea „mărunţişuri" aparent nesemnificative, baterea pasului pe loc sînt nu numai caracteristice pentru stilul unei anumite proze de azi, dar dovedesc şi un superior umor intelectual. Ca să fiu în spiritul lui Tudor Ţopa, copiez, iată, în întregime, o notă de subsol de la paginile 50-51 care trimite la titlul ***Prietenii*** al părţii a doua, arătîndu-ne cum trebuie citit, şi totodată la o altă notă de subsol, pe care o reproduc în paranteza de la începutul citatului:

*„A se citi precum **amicii,** nu precum **amiciţii** (Propoziţie dedicată lui Mircea Horia Simionescu, în cinstea neuitatului său **Appendix Robby** - non probi. De asemenea, lui Romulus Vulpescu, cel care a văzut atît de limpede necesitatea accentelor în scrierea românească. Nu pot uita firma scrisă mare cu ulei alb pe geamul cooperativei unor dactilografe: FACEM COPII DUPĂ ORICE FEL DE ACTE. Vezi Doamne! - 1984 -) Aş fi putut renunţa la indicaţia care mi-a pretins această notă- acum, în decembrie 1984, cînd pregătesc pentru tipar*

cu o grabă indescriptibilă ***încercarea scriitorului,*** *II - prin urmare şi la notă. N-ar fi fost însă tocmai în firea cărţii pe care o pregătesc. Deci - Titlurile celor trei părţi -* ***Familia, Prietenii, Gîndurile*** *- veniseră ca să zic aşa din afară şi fuseseră puse pe deasupra textului cu ocazia copierii lui în 1952-1953; erau un «grătar» tîrziu al copistului, dar pe care, după atîta vreme, l-am găsit prins în text, cu copist cu tot, aşa cum de altfel pătrund şi mă ţes eu însumi în acelaşi text, cu nota mea cu tot, după şi mai mult timp. Pentru ce nu l-am tipărit în... volumul... întîi al* ***încercării scriitorului,*** *care mi-a fost tipărit...în 1975? Pentru că am dat atunci editurii o dactilogramă după caietele iniţiale, şi asta deoarece primul caiet gros al copiei se pierduse. Intre timp - o duduie contrariată, pe care o plimbam cu barca, l-a azvîrlit în mare, departe -. In schimb, pentru volumul pe care îl pregătesc - cel de faţă - nu am la dispoziţie decît numita copie - al doilea caiet al ei gros -, asta pînă la un punct, de la care încolo urmează să folosesc din nou manuscrise primare - ce n-au fost niciodată copiate —, presupunînd că vor încăpea în volumul de faţă şi nu va fi nevoie de încă unul; cit despre caietele iniţiale, acelea corespunzătoare celui de al doilea caiet gros al copiei, le-am pus pe foc eu la Vaslui, în 1953, de data asta datorită unei femei cu desăvîrşite nevinovată. In acest al doilea caiet al copiei, am dat de indicaţiile copistului, cele care mi-au prilejuit nota; o închei adăugind că, asupra arderii acelor caiete iniţiale, vor apărea lămuriri mai încolo probabil-1984".*

Ce putem spune, copleşiţi de numărul acestor precizări şi reprecizări, care, cititorului naiv, i se vor fi părînd inutile? Ele sînt şi nu sînt serioase: sînt, în măsura în care jurnalul este o viaţă scrisă, şi scrisă de mai multe ori, în aşa fel încît absolut totul face parte din el, conţinutul ca şi formele lui succesive; nu sînt, în măsura în care autorul se şi amuză aici, marcînd mai puternic decît de obicei, caracterul convenţional al oricărei scrituri literare. în fond, ideea lui Tudor Ţopa nu constă în a publica pur şi simplu un jurnal de scriitor ţinut la vîrsta la care se prepara sufleteşte şi tehnic pentru literatură, ci în a da acestui jurnal o compacteţe artistică, a-1 propune ca operă de-sine-stătătoare, cuprinzînd între aceleaşi coperţi textul propriu-zis şi istoria alcătuirii lui. E bine să avem necontenit în vedere dubla exigenţă a acestei proze, care, reflectînd mica lume a formării intelectuale a autorului, se reflectă, în acelaşi timp, pe ea însăşi, ca activitate particulară, ca efort de scriitură literară.

Vrînd-nevrînd, citind ***Punte,*** comparăm jurnalul lui Tudor Ţopa cu al lui Radu Petrescu, devenit pentru noi textul de referinţă pentru acest gen de literatură. Asemănătoare structural, aceste jurnale diferă

psihologic. La Radu Petrescu este preponderent un fel de clasicism estetic, vizibil atît în simţul, mai dezvoltat, pentru o natură (şi umană) estetizată, privită mereu în raport cu modele artistice, cît şi în pasiunea pentru lapidaritate, pentru fragmentul perfect şi rotund, în stare să treacă drept o definiţie memorabilă. Influenţa lui Jules Renard nu e în schimb considerabilă la Tudor Ţopa, ispitit mai mult de introspecţie, de autocunoaştere, de un psihologism cu implicaţie morală. Ca personaj, Teofil A. e un ins pe cît de inteligent şi de cultivat, pe atît de sensibil, de friabil sufleteşte. Retractil ca o mimoză, cu umoare schimbătoare, alunecînd repede de la clovneria subţire, de la hazul intelectual, la lacrimi, Teofil A. e şovăitor şi categoric, impulsiv şi sofisticat. Nu are expresivitatea avară a clasicului, ci aceea întortocheată, mefientă, indecisă a barocului. Realitatea e „pipăită" cu neîncredere, dizolvată în senzaţii contradictorii şi nu ajunge niciodată să fie „definită", trasă în formule nete. Iată, drept mostră, o scenă în care se află pe o bancă, înghesuit între prieteni şi fata pe care o iubeşte: „ *Deodată, i-am simţit braţul gol pe obraz (calculul meu subit: «altfel nu se poate - nu încăpeam cîţi ne aşezasem! - deci e o* ***întîmplare»);*** *apoi, în tăcere^ dar tot fulgerător, m-am îndoit — din datorie însă, şi cu groază închipuită - că braţul e al ei; în fine, nu în trecere, ci la nesfîrşit - şi încălcîndu-mi datoria, probitatea mintii, rămînînd pînă astăzi în îndoială - că braţ era şi nu altceva...".* Ii displac Anatole France şi Monsieur Teste. Nu e un caracterolog şi un portretist, fiindcă aceasta ar presupune o părere definitivă, ci un psihologist, ca Holban. Desigur, portretele nu lipsesc, dar seamănă cu nişte mici „studii", tatonante, pe bucăţi, mai curînd sensibilizate de privirea lăuntrică decît plastice, descriptive. Voi cita un „peisaj": *„O grămadă de paie e tăiată ca piinea; un fel de coafa e aurie, în timp ce interiorul e întunecat (nu murdar). Iau locul prin dreapta, pe cărarea din mal. şi urc în drum. Prescurtare: podul, caii graşi acum, căruţele cu ciori, pe dîmb; păsări care-şi iau zborul dintr-un loc, fîlfîie, fîlfiitid încetează cînd toată «fusta»-i în cîţiva pomi; de pe fiecare creangă, fluieră pasărea, de acolo, de sus. Colţul ogorului, în care chiar mă aflu, laturile ce se despart spre orizont, între care vream să mă trîntesc, să mă cutremur prin toată întinderea, imediat. Locuinţele din stînga par în seară, or e dimineaţă...* ". Peisajul nu e văzut, ci perceput; subiectul este implicat în obiect; tuşa e impresionistă, şovăielnică, atmosferă, nu tablou.

Aş putea indica (dacă aş avea spaţiu) şi alte particularităţi ale acestei proze foarte fine, care face din Tudor Ţopa un autor original şi subtil, deşi nu recunoscut încă de critică la valoarea lui adevărată.

(România literară, nr 13, 1986)